

Антоніо Табукі

...Жыцьцё – гэта круг. Надыходзіць дзень,
і круг замыкаецца, але мы ня ведаем калі...

Цягнікі, што ідуць у Мадрас

Навэла з кнігі «Маленькія нязначныя непаразуменьні»

Цягнікі, што з Бамбею ідуць у Мадрас, адпраўляюцца з Вакзала Вікторыя. Мой турыстычны даведнік запэўніваў, што адпраўленьне з Вакзалу Вікторыя само па сабе вартае падарожжа ў Індыю, і гэта было першай прычынай аддаць перавагу цягніку перад самалётам. Мой даведнік быў кніжачкай крыху эксцэнтрычнай, ён даваў абсалютна неадпаведныя парады, а я дакладна іх выконваў. Справа заключалася ў тым, што і маё падарожжа было абсалютна неадпаведным, і такім чынам гэтая кніга была напісаная спецыяльна для мяне. Яна расказвала пра падарожніка ня як пра авантурыста прагнага да тыповых уражаньняў, якому можна параіць тры ці чатыры абавязковыя маршруты быццам у пасьпешліва наведаных вялікіх музэях, але

*Пераклад
з італьянскай –
Аксаны
ДАНІЛЬЧЫК.*

ў пэўнай меры блукаючую і нелагічную істоту, гатовую да вольнага баўленьня часу і памылак. На самалёце, гаварылася ў кнізе, вы зробіце зручнае і хуткае падарожжа, аднак прапусьціце вясковую Індыю і незабыўныя краявіды. На цягніках далёкага накірунку вы падвяргаеце сябе рызыцы па-зараскладавых стаянак і можаце прыехаць на дзень пазьней, чым было прадугледжана, але затое ўбачыце *сапраўдную* Індыю. Аднак, калі вам пашанцуе і вы сядзеце ў патрэбны цягнік, ён будзе пунктуальным і камфортным, вам дадуць цудоўную ежу і выдатнае абслугоўваньне і білет першага класу будзе вам каштаваць менш за палову білету на самалёт. І потым не забывайцеся: у індыйскіх цягніках могуць адбывацца самыя нечаканыя сустрэчы.

Апошнія сыцьвярджэньні мяне канчаткова пераканалі; і магчыма, мне нават пашанцавала сесьці на патрэбны цягнік. Я праехаў цераз краявіды рэдкай прыгажосьці, ці прынамсі незабыўныя з-за чалавечнасьці, якую я сустрэў; вагон меў выключную камфортнасьць, прыемнае кандыцыянаванае паветра, бездакорнае абслугоўваньне. Сыходзілі прыцемкі і цягнік перасякаў краявід з чырвонымі шурпатымі гарамі. Праваднік зайшоў з будэрбродам на падносе з лакаванага дрэва, працягнуў мне вільготную сурвэтку, наліў гарбаты, паважліва паведаміў, што мы знаходзімся пасярод Індыі. Пакуль я еў, ён упарадкаваў мой ложак, сказаў, што вагон-рэстаран адкрыты да поўначы, і што, калі я захачу павячэраць у купэ, дастаткова пазваніць у званочак. Я аддзячыў яму некалькімі манетамі і вярнуў пусты паднос. Потым я застаўся адзін і паліў, разглядаючы ў акно гэтую невядомую панараму, і думаў пра свой дзіўны маршрут. Паехаць у Мадрас і наведць Тэасофскае таварыства з-за аднаго агностыка і, акрамя таго, падарожнічаць два дні ў цягніку было прадпрыемствам, якое спадабалася б экстравагантным аўтарам майго экстравагантнага турыстычнага даведніка. Але праўда была ў тым, што адна асоба з Тэасофскага таварыства магла мне паведаміць інфармацыю, якой я вельмі прагнуў. Гэта была кволая надзея, магчыма ілюзія, і я не хацеў, каб яна перагарэла ў імклівай прасторы падарожжа на самалёце: я аддаў перавагу яе люлянню і смакаваньню з пэўнай зручнасьцю, як мы любім рабіць з вельмі дарагімі нам спадзяваньнямі, якія – і мы ведаем гэта – маюць мала магчымасьці спраўдзіцца.

Тармажэньне цягніка адарвала мяне ад развагаў, можа быць нават ад здранцьвення. Верагодна я задрамаў на некалькі хвілінаў, калі цягнік пад'язджаў да станцыі, і я ня змог прачытаць яе назву. Раней я знайшоў у даведніку, што адна з прамежкавых станцыяў называлася Мангалор ці Бангалор – дакладна ня памятаю, але зараз у мяне не было ахвоты ізноў гартаць кнігу, каб прасачыць чыгуначны маршрут. Пад паветкаю знаходзіліся рэдкія падарожнікі: індыйцы, апранутыя на заходні манер з выглядам забясьпечаных асобаў, купка жанчын, некалькі грузчыкаў за работай. Гэта павінен быў быць важны індустрыяльны цэнтр. У далечыні з-за каляінаў выглядалі фабрычныя трубы, высокія будынкі і засаджаныя дрэвамі вуліцы.

Мужчына зайшоў у той час, калі цягнік пачынаў свой рух. Ён

пасьпешліва павітаўся са мной, праверыў ці адпавядае нумар вольнага месца нумару на ягоным білеце і пасля таго, як упэўніўся, што памылкі няма, папрасіў у мяне прабачэння за парушэнне спакою. Гэта быў еўрапеец дзябёлага целаскладу, апрануты ў не зусім адпавядаючы кліматычным умовам сіні касцюм і элегантны капялюш. З багажу ён меў толькі чорны скураны «дыпламат». Ён заняў сваё месца, выцягнуў з кішэні бялюткую хусьцінку і ўсміхаючыся ашчадна працёр акулеры. Яго выгляд быў прыветны, але засяроджаны, амаль пакорлівы. «Вы таксама едзеце ў Мадрас?», – спытаўся ён не чакаючы адказу, – «гэты цягнік вельмі дакладны, мы прыедзем заўтра ў сем гадзінаў раніцы».

Ён гаварыў на добрай ангельскай з нямецкім акцэнтам, аднак не здаваўся немцам. Галандзец, падумалася невядома чаму, ці можа швейцарац. Ён меў выгляд дзелавога чалавека, на першы погляд яму было каля шасьцідзесяці гадоў, але мажліва і болей. «Мадрас – гэта сталіца дравідыйскай Індыі», – дадаў ён, – «калі вы там ніколі не былі, то пабачыце незвычайныя рэчы». Ён размаўляў з крыху безуважнай разняволенасьцю еўрапейца, які добра ведае Індыю, і я ўжо рыхтаваўся да банальнай размовы. Аддаючы перавагу спалучэнню верагодных агульных тэм непазьбежнага дыялогу з неабходнымі перапынкамі, прадугледжанымі цывілізаваным спажываньнем вячэры, я вырашыў, што будзе дарэчы паведаміць яму пра магчымасьць павячэраць у вагонэрэстаране.

Пакуль мы рухаліся па калідоры, я назваўся і папрасіў прабачэння за тое, што забыўся зрабіць гэта раней. «О, прадстаўленьне цяпер стала непатрэбнай фармальнасьцю», – паківаў ён з прыветным выглядам. Зьлёгка нахіліў галаву. «Мяне зваць Петэр», – вымавіў урэшце.

За вячэраю ён паказаў сябе выдатным знаўцам ежы; разупэўніў мяне заказаць вегетарыянскія катлеты, на якія я нацэльваўся з-за чыстай цікаўнасьці: «таму што расьлінная ежа павінна быць вельмі насычанай і апрацаванай», – сказаў ён, – «а ва ўмовах цягніка гэта наўрад ці магчыма». Я сціпла спрабаваў выбіраць іншыя стравы, аднак заўсёды выклікаў яго нязгоду. Урэшце я задаволіўся *тандуры* з ягняці, якое ён выбраў для сябе, «бо ягня гэта ежа высакародная і ахвярная, а індусы маюць пачуцьцё рытуальнасьці ежы».

Мы шмат гаварылі пра дравідыйскія цывілізацыі, дакладней, гаварыў амаль увесь час ён, бо мой удзел у размове абмяжоўваўся тыповымі пытаньнямі недасьведчанай асобы, некалькімі нясьмелымі пырэчаньнямі, але найчасьцей няпэўнай згодай. Ён апісаў з багацьцем падрабязнасьцяў наскальныя рэльефы Канхіпурама і архітэктурную Храма Шу, распавёў мне пра малавядомыя архаічныя культы, такія далёкія ад пантэізму індусаў, як культ белых арлоў Махабаліпурама; аб значэньнях колераў, аб пахавальных абрадах, аб кастах. Я прадэманстраваў яму з пэўнай нерашучасьцю тое, чым валодаў: свае веды аб пранікненьні еўрапейцаў на ўзьбярэжжа Таміла; расказаў пра легенду пакутніцтва Сьвятога Фамы ў Мадрасе, аб правальнай спробе партугальцаў заснаваць на гэтых берагах навую Гоа, пра іх войны з мясцовымі дзяржавамі, аб французах Пандзішэры. Ён дапоўніў маю інфармацыю і выправіў некаторыя мае недакладнасьці адносна дынастыяў тубыльцаў,

назваючы імёны, даты, месцы і падзеі. Ён гаварыў упэўнена і кампетэнтна, і яго эрудыцыя выяўляла такую шырыню ведаў, якая дазваляла бачыць у ім кваліфікаванага спецыяліста, магчыма, універсітэцкага прафесара ці слыннага навукоўца. Я спытаў у яго пра гэта проста, з пэўнай наіўнасьцю, перакананы ў станоўчым адказе. Ён усміхнуўся ня без ілжывай сьціпласці і пакруціў галавой. «Я ўсяго толькі аматар», – сказаў ён. «Гэта страсьць, якой я прысьвяціў сябе дзякуючы лёсу».

У ягоным голасе прагучала, як мне здалося, горкая нота, быццам шкадаваньне ці пакута. Ягонья вочы блішчалі, а гладка паголены твар выглядаў больш бледным у сьвятле вагону-рэстарану. У яго былі далікатныя рукі і стомленыя жэсты, а ў зьнешнасьці адчувалася нейкая незавершанасьць, нешта палавіністае, аднак цяжка было сказаць што менавіта: я падумаў пра штосьці хваравітае і прыхаванае нахштальт сорамаму.

Мы вярнуліся ў нашае купэ працягваючы размаўляць, але цяпер яго натхненне паслабела і размова перарывалася працяглым маўчаньнем. Пакуль мы рыхтаваліся да сну, я спытаўся без аніякай пэўнай рацыі – толькі каб нешта сказаць – чаму ён падарожнічае цягніком, а не самалётам. Я падумаў, што для чалавека яго ўзросту было б больш камфортна і зручна перамяшчацца самалётам, замест таго, каб падвргаць сябе такому доўгаму падарожжы, і, магчыма, я чакаў прызнаньня ў боязі падобнага віду транспарту, як часта здараецца з людзьмі, не прызвычаенымі да яго ў маладосьці.

Сіньёр Петэр разгублена паглядзеў на мяне, быццам ніколі над гэтым не задумваўся. Пасьля раптоўна прасьвятлеў і сказаў: «На самалеце можна зрабіць хуткае і зручнае падарожжа, але пры гэтым не пабачыць сапраўднай Індыі. Ясна, што на цягніках, якія робяць доўгія перагоны, ёсьць рызыка прыпазьніцца нават на суткі; але калі пашанцуе патрапіць на патрэбны цягнік, можна здзейсьніць вельмі камфортнае падарожжа і прыехаць свечасова. І потым, цягнік заўсёды дае прыемнасьць якой-небудзь размовы, тое, што самалёт не дазваляе».

Гэта было мацней за мяне, і я прамармытаў: «India, a travel survival kit»¹.

«Што?» – спытаўся ён.

«Нічога», – адказаў я, – «мне прыгадалася адна кніга». І потым я ўпэўнена дадаў: «Вы ніколі не былі ў Мадрасе».

Сіньёр Петэр прастадушна паглядзеў на мяне. «Каб ведаць месца не заўсёды абавязкова там пабываць», – сказаў ён цвёрда, зьняў пінжак і чаравікі, паклаў дыпламат пад падушку, захінуў фіранку над сваім ложкам і пажадаў мне добрай ночы.

Я хацеў сказаць, што і ён меў нейкую кволую надзею і таму сеў на цягнік: ён хацеў яе люляць і песьціць як мага даўжэй, а не спапяліць

¹ «Індыя, усё неабходнае для падарожжа».

за кароткі час падарожжа на самалёце, у гэтым я быў упэўнены. Але вядома, я нічога не сказаў, патушыў верхняе сьвятло, пакідаючы блакітную лямпачку над ложкам, захінуў сваю фіранку і таксама пажадаў яму дабранач.

111

Наш сон патурбавалі раптоўна ўключанае сьвятло і голас, што аб нечым пытаўся. За акенцам бачыўся цьмяна асьветлены драўляны барак з шыльдаю, якую цяжка было разабраць. Кантралёра суправаджаў насцярожанага выгляду паліцэйскі з цёмнай скурай. «Мы ўехалі ў пасёлак Таміль Наду», – сказаў усміхаючыся кантралёр, – «гэта простая фармальнасць». Паліцыянт працягнуў руку і сказаў: «Дакументы, калі ласка».

Ён абьякава прагледзеў мой пашпарт і адразу яго закрыў. Над дакументам сінёра Петэра ён затрымаўся даўжэй і з большай увагай. Пакуль ён яго разглядаў, я заўважыў, што гэта быў ізраільскі пашпарт. «Містэр... Шы... майл?» – з цяжкасцю прачытаў па складах паліцыянт.

«Schlemihl», – паправіў мой спадарожнік, – «Петэр Шлеміль».

Паліцыянт вярнуў нам дакументы, патушыў сьвятло і халаднавата развітаўся. Цягнік узнавіў свой бег праз індыйскую ноч, сьвятло блакітнай лямпачкі стварала сонную атмасферу. Мы правялі ў цішыні доўгі час, пасля нарэшце я загаварыў. «Вы ня можаце мець такое імя», – сказаў я. – «Існуе толькі адзін Петэр Шлеміль, гэта выдумка Шамісо, і вы гэта выдатна ведаеце. Падобная рэч можа прайсці толькі з індыйскім паліцэйскім».

Мой спадарожнік не адказаў. Потым спытаўся: «Вам падабаецца Томас Ман?»

«Ня ўсё», – адказаў я.

«Што менавіта?»

«Апавяданьні, некаторыя кароткія аповесці: «Тонію Крэгер», «Сьмерць у Венецыі».

«Ня ведаю, ці памятаеце вы прадмову да Петэра Шлеміля», – сказаў ён, – «гэты тэкст выклікае захапленне».

Зноў запанавала цішыня. Я падумаў, што мой спадарожнік заснуў, але, безумоўна, гэта было ня так. Ён толькі чакаў, пакуль я загавару, і я загаварыў.

«Што вы збіраецеся рабіць у Мадрасе?»

Мой спадарожнік адказаў не адразу. Ён злёгка пакашляў. «Я еду паглядзець на адну статую», – прашаптаў ён.

«Занадта доўгае падарожжа, каб паглядзець на адну статую».

Мой спадарожнік не адказаў. Ён некалькі разоў высмаркаў нос. «Я хачу сказаць вам адну маленькую гісторыю», – сказаў ён пасля, – «у мяне ўзьнікла жаданне сказаць вам адну маленькую гісторыю». Ён гаварыў урачыста, і яго прыглушаны голас далятаў да мяне з-за фіранкі. «Шмат гадоў таму, у Германіі, я пазнаёміўся з адным чалавекам. Ён быў доктарам, і павінен быў мяне аглядзець. Ён сядзеў за пісьмовым сталом, а я стаяў перад ім голы. За мной была чарга другіх голых

людзей, якіх ён таксама павінен быў аглядзець. Калі нас везлі ў тое месца, то казалі, што мы патрабуем для прагрэсу нямецкай навукі. Побач з доктарам знаходзіліся два ўзброеныя салдаты і медбрат, які запаўняў картачкі. Ён задаваў нам дакладныя пытанні адносна нашых мужчынскіх функцыяў, медбрат працягваў аглядаць нашыя целы, а пасля запісваў. НАТОўп рухаўся хутка, бо доктар сьпяшаўся. Калі мая чарга ўжо мінула, замест таго, каб рушыць у бок пакою, у які нас накіроўвалі, я замарудзіўся на імгненьне, таму што мой погляд прыцягнула статуя на сталі ў доктара. Гэта было ўвасабленьне нейкага ўсходняга боства, аднак такога я ніколі ня бачыў. Фігура ўвасабляла танец з гарманічна разведзенымі рукамі і нагамі пэўным чынам упісанымі ў круг. У гэтым крузе былі адкрытыя толькі некалькі мясцінаў, маленькія пустоты, якія чакалі, што іх закрые ўяўленьне таго, хто на іх глядзіць. Доктар заўважыў мой погляд і ўсьміхнуўся. У яго былі тонкія насмешлівыя вусны. Гэтая статуя ўвасабляла жыцьцёвае кола, сказаў ён, у якое павінны ўвайсьці ўсе адкіды, каб дасягнуць той вышэйшай формы жыцьця, якой зьяўляецца прыгажосць. Я вам жадаю, каб у біялагічным цыкле, прадугледжаным філасофіяй, што ўвасабляе гэтая статуя, вы змаглі атрымаць у другім жыцьці больш высокую прыступку, чым тая, што выпала вам у жыцьці цяперашнім».

Мой спадарожнік замоўк. Не зважаючы на шум цягніка, я мог выразна чуць яго запаволеннае глыбокае дыханьне.

«Працягвайце, прашу вас», – сказаў я.

«Засталася мала што дадаць», – сказаў ён, – «гэтая статуя была Шывай, які танцуе, але ў той час я гэтага ня ведаў. Як бачыце, я пакуль што не ўвайшоў у кола жыцьцёвай пераапрацоўкі, і маё тлумачэньне гэтай фігуры іншае. Я думаў пра гэта кожны дзень, гэта адзіная рэч, пра якую я думаў усе гады».

«Колькі гадоў мінула?»

«Сорак».

«Ці магчыма думаць пра адну толькі рэч на працягу сарака гадоў?»

«Думаю, што так, асабліва, калі на табе выпрабоўвалася розная мярзотнасць».

«І якое ж вашае тлумачэньне гэтай статуі?»

«Думаю, што яна ўвасабляе зусім не жыцьцёвае кола. Яна ўвасабляе проста танец жыцьця».

«А ў чым заключаецца розьніца?» – спытаўся я.

«О, гэта вельмі розныя рэчы», – прашаптаў сіньёр Петэр. – «Жыцьцё – гэта круг. Надыходзіць дзень, і круг замыкаецца, але мы ня ведаем калі». Ён ізноў высмаркаў нос і потым дадаў: «А зараз, прабачце, я стаміўся, з вашага дазволу, я паспрабую заснуць».

Калі я прачнуўся, мы пад'язджалі да Мадраса. Мой спадарожнік ужо пагаліўся і апрануўся ў бездакорны сіні касцюм. Ён адпачыў і ўсьміхаўся, падняў сваю паліцу і паказаў мне паднос са сьняданкам, які стаяў на століку каля акна.

«Я чакаў, калі вы прачнецеся, каб разам выпіць гарбату», – сказаў ён. – «Не хацеў вас турбаваць, вы так салодка спалі».

Я зайшоў у пакойчык з рукамынікам і хутка выканаў ранішні туалет, сабраў свае рэчы, склаў багаж і сеў за сьняданак. Мы пачалі праезджаць населеныя мясціны, раён шматлюдных вёсак з першымі прыкметамі гораду.

«Як бачыце, мы прыбываем выключна па раскладзе», – сказаў мой спадарожнік, – «зараз без пятнаццаці сем». Ён акуратна склаў сваю сурвэтку. «Мне б хацелася, каб вы таксама схадзілі паглядзелі на гэтую статую», – дадаў ён, – «яна знаходзіцца ў музеі Мадраса. Мне б хацелася ведаць, што вы пра гэта думаеце». Ён падняўся, узяў свой дыпламат, працягнуў руку і разьвітаўся са мной добразычлівым голасам. «Я ўдзячны турыстычнаму даведніку, які параіў менавіта гэты транспартны сродак», – сказаў ён. – «Гэта праўда, у індыйскіх цягніках могуць адбывацца самыя нечаканыя сустрэчы: ваша кампанія прынесьла мне і задавальненне, і супакаенне».

«Задавальненне было ўзаемным», – адказаў я. – «Гэта я павінен быць удзячным даведніку за парады».

Мы пад'ехалі да вакзалу. На пероне бруіўся натоўп. Цягнік пачаў тармазіць, і састаў мякка спыніўся. Я прапусьціў яго наперад, і ён сышоў першым, узмахнуўшы мне на разьвітанне рукою. У той час, як ён аддаляўся, я паклікаў яго, і ён азірнуўся.

«Ня ведаў на самай справе, якім чынам я змагу паведаміць вам сваё меркаваньне», – крыкнуў я. – «У мяне няма вашага адрасу».

Ён зрабіў некалькі крокаў назад з ужо вядомым мне нерашучым выглядам і на хвіліну задумаўся. «Пакіньце мне паведамленьне ў American Express», – сказаў ён. – «я забяру яго там».

Пасьля кожны з нас растаў у натоўпе.

111

У Мадрасе я прабыў толькі тры дні. Гэтыя дні былі насычанымі, амаль ліхаманкавымі. Мадрас – агромністы горад нізкіх будынкаў і бясконцых занябаных прастораў, насычаных рухам ровараў, аўтобусаў, што ледзь ліпяць, і жывёлаў; каб праехаць з аднаго канца ў другі патрабуецца вельмі многа часу. Пасьля таго, як я выканаў усё, што планаваў, у мяне застаўся толькі адзін вольны дзень і я аддаў перавагу наскальным рэльефам Канхіпурама, якія знаходзяцца за шмат кіламетраў ад гораду, а не музею. Мой даведнік і ў гэтым выпадку стаўся каштоўнай кампаніяй.

Раніцай чацьвёртага дня я знаходзіўся на аўтобуснай станцыі, адкуль адпраўляюцца аўтобусы ў бок Кералы і Гоа. Заставалася гадзіна да ад'езду, было вельмі гарача і навесы бясконцага ангару станцыі былі адзіным прытулкам ад сьпякотлівых вуліцаў. Каб хутчэй прабавіць час, я купіў мадраскую газету на ангельскай мове. Газета складалася ўсяго з чатырох старонак і з выгляду нагадвала парафіяльную: яна друкавала шматлікія разнастайныя аб'явы, анонсы папулярных фільмаў, гарадскую хроніку. На першай старонцы была

тлуста выдзелена навіна пра забойства, якое адбылося напярэдадні. Ахвярай стаў аргенцінскі грамадзянін, які знаходзіўся ў Мадрасе з 1958 году. Яго апісвалі як сьціплага і прыстойнага сямідзесяцігадовага чалавека, што замкнёна жыў на невялікай віле ў квартале Адайяр. Жонка памерла тры гады таму ўласнай сьмерцю. Дзяцей яны ня мелі.

Ён быў забіты з пісталету стрэлам у сэрца. На першы погляд, забойства здавалася невытлумачальным, бо забойца дзейнічаў ня з мэтай рабаўніцтва: дом застаўся некранутым без сьлядоў узлому. Артыкул апісваў жытло ахвяры як простае і стрыманае прытулак з некалькімі густоўнымі творамі мастацтва і маленькім садамі. Выглядала, што забіты быў знаўцам дравідыйскага мастацтва: газета згадвала некаторыя паслугі аказаныя ў каталагізацыі мясцовага музею і друкавала фотаздымак невядомага: твар лысага старога са сьветлымі вачыма і тонкімі вуснамі. Тэкст быў абьякавы і без істотных падрабязнасьцяў, адзіная цікавая дэталю – фотаздымак статуі побач з тварам забітага. Безумоўна, гаворка ішла пра цалкам дапушчальнае спалучэньне, бо ахвяра быў знаўцам дравідыйскага мастацтва, а танец Шывы – найбольш вядомы з экспанатаў музею Мадраса, у пэўным сэнсе сімвал. Аднак гэтае дапушчальнае спалучэньне выклікала ў мяне другое дапушчальнае спалучэньне. Заставалася яшчэ дваццаць хвілінаў да адпраўленьня, я знайшоў тэлефон і набраў нумар American Express. Мне адказаў ветлівы жаночы голас. «Я б хацеў пакінуць паведамленьне для сіньёра Шлеміля», – сказаў я. Мяне папрасілі пачакаць хвіліну, а пасля адказалі: «На дадзены момант мы ня маем чалавека з падобным імем, але калі вы жадаеце, можаце ўсё роўна пакінуць паведамленьне, яно будзе перададзена, як толькі ён зьявіцца».

Не пачуўшы майго голасу, тэлефаністка паўтарыла: «Алё, алё».

«Адну хвіліну, сіньёрына», – сказаў я, – «Дайце мне падумаць адну хвіліну».

Што я мог яму сказаць? Я падумаў, што маё паведамленьне прагучыць сьмешна. Можа тое, што я зразумеў? Але што я зразумеў? Што для некага круг замкнуўся?

«Ня мае значэньня», – сказаў я. – «я падумаў».

Не выключаю, што маё ўяўленьне спрацавала болей, чым дазволена. Аднак, калі я здагадаўся, што гэта быў за цень, які сіньёр Шлеміль згубіў, і калі да яго патрапіць гэтае апавяданьне воляю таго самага дзіўнага выпадку, які сутыкнуў нас тым вечарам у цягніку, я б хацеў, каб да яго даляцела маё прывітаньне. І мой жаль.

